

Śp. ksiądz prof. dr hab. Ireneusz Pawlak (1935–2020); fot. Tomasz Koryszko

DARIUSZ SOB CZAK

PWSD Gniezno – UAM Poznań

Śp. Ksiądz prof. dr hab. Ireneusz Pawlak (1935–2020) – wybitny kapłan, uczony i prekursor odnowy muzyki liturgicznej w Polsce

Ks. Ireneusz Jakub Pawlak urodził się 22 marca 1935 r. we Wrześni w rodzinie inteligenckiej. Jego ojciec, Jan Pawlak (1898–1944), był w okresie międzywojennym dyrektorem Komunalnej Kasy Oszczędności we Wrześni, a matka, Maria z d. Drobniak (1904–1985), zajmowała się wychowywaniem dzieci i prowadzeniem domu. Miał dwoje rodzeństwa: starszego brata Grzegorza (1926–1960) oraz młodszą siostrę Marię (1939–1976). Z informacji żyjącego kuzynostwa wynika, że był jeszcze trzeci brat, którego nazywano Bartolek, niewiele młodszy od Grzegorza. Zmarł w wieku 5 lat, prawdopodobnie przed narodzeniem się Ireneusza, dlatego ks. Pawlak nie wymieniał go wśród rodzeństwa, ponieważ nigdy go nie poznał.

Ireneusz Pawlak od dzieciństwa interesował się muzyką. Po otrzymaniu świadectwa dojrzałości (1953) zgłosił się do seminarium duchownego w Gnieźnie. Jednak z uwagi na słaby stan zdrowia nie został przyjęty. Dopiero rok później rozpoczął studia filozoficzno-teologiczne, podczas których zafascynował się chorałem gregoriańskim. Święcenia kapłańskie przyjął 12 czerwca 1960 r. z rąk ks. bp. Jana Czerniaka w kościele parafialnym we Wrześni. Miesiąc po święceniach został skierowany jako wikariusz do parafii św. Jana Chrzciciela w Pleszewie Wielkopolskim. Jednak już po dwóch miesiącach dekretem kard. Stefana Wyszyńskiego został przeznaczony na studia specjalistyczne w Instytucie Muzykologii Kościelnej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Licencjat i magisterium, na podstawie pracy: *Analiza paleograficzno-muzyczna graduatu klarysek gnieźnieńskich z 1418 roku* napisaną pod kierunkiem ks. prof. Hieronima Feichta, uzyskał w 1964 r. W tymże roku został zatrudniony w Instytucie Muzykologii Kościelnej. Decyzją Prymasa Stefana Wyszyńskiego, w 1965 r. ks. Pawlak powrócił do Gniezna. Objął

tam dyrekcję Chóru Prymasowskiego oraz wykłady z muzyki w Prymasowskim Wyższym Seminarium Duchownym, gdzie kierował także chórem kleryków. Podczas pobytu w Gnieźnie zajmował się pięcioma zespołami śpiewaczymi.

Z dniem 1 października 1970 r. ks. mgr Ireneusz Pawlak został zatrudniony w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim jako asystent. W 1974 r. założył zespół *Schola Gregoriana KUL*, który prowadził do 2002 r. Stopień doktora uzyskał w 1976 r. na podstawie pracy: *Śpiewy „Alleluja” zawarte w graduale Macieja Drzewickiego z 1536 r. i ich znaczenie dla określenia tradycji chorałowej przyjętej w katedrze gnieźnieńskiej w pierwszej połowie XVI wieku, napisanej pod kierunkiem ks. prof. Karola Mrowca*. W 1989 r. ks. dr Pawlak uzyskał stopień doktora habilitowanego na podstawie dorobku naukowego i rozprawy pt.: *Graduały piotrkowskie jako przekaz chorału gregoriańskiego w Polsce po Soborze Trydenckim*. W 1995 r. został zatrudniony na stanowisku profesora KUL. Po wydaniu książki profesorskiej pt.: *Muzyka liturgiczna po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła* (Lublin 2000) Senat Akademicki KUL przyznał mu tytuł profesora (2001 r.), zatwierdzony uprzednio przez Centralną Komisję ds. Stopni i Tytułów Naukowych (był ostatnim profesorem KUL, któremu tytuł nadał Senat Akademicki). Rok później został zatrudniony na stanowisku profesora zwyczajnego.

W Instytucie Muzykologii KUL ks. Pawlak pełnił również funkcję dyrektora (1989–1991 i 2003–2005), a w latach 1990–2007 kierował Katedrą Chorału Gregoriańskiego, przemianowaną za jego kadencji na Katedrę Monodii Liturgicznej.

W latach 1990–1992 uczył chorału gregoriańskiego w Akademii Muzycznej w Warszawie na Wydziale Organów i Fortepianu. Od 2001 do 2007 r. był zatrudniony jako profesor w Katedrze Sztuki Muzycznej Uniwersytetu Katolickiego w Rużomberku na Słowacji.

Jako pracownik naukowy zajmował się głównie badaniami nad chorałem gregoriańskim w Polsce po Soborze Trydenckim, studiami nad muzyką monodyczną w katedrze gnieźnieńskiej od średniowiecza do współczesności oraz odnową muzyki liturgicznej w Polsce po Soborze Watykańskim II. Przez szereg lat ks. prof. Pawlak prowadził zajęcia z wielu przedmiotów: formy chorału gregoriańskiego, repertuar gregoriański, prawodawstwo muzyki kościelnej, historia muzyki antyku i średniowiecza, metodologia badań nad monodią liturgiczną, krytyka literatury muzykologicznej, seminarium magisterskie, seminarium doktoranckie, a także realizował wykłady monograficzne: *Repertuar gregoriański w polskich śpiewnikach katolickich po Soborze Watykańskim II*; *Źródła do badań nad chorałem gregoriańskim*; *Muzyka w Missale Romanum (2002)*; *Muzyka w Liturgii godzin po Soborze Watykańskim II*; *Muzyka w sakramentach i sakramentaliach po*

Soborze Watykańskim II. Obok wykładów prowadził również ćwiczenia z chironomii (dyrygentura gregoriańska), repertuaru gregoriańskiego, praktyki muzyczno-liturgicznej, solfeżu, emisji głosu i czytania partytur. Można powiedzieć, że jego wykłady i ćwiczenia tworzą „monografię chorałowo-liturgiczną”. W Instytucie Muzykologii wychował 46 magistrów i wypromował 12 doktorów. Dopełnieniem działalności naukowej ks. prof. Pawlaka są liczne wystąpienia, referaty i wykłady gościnne na sesjach krajowych i międzynarodowych.

Z bogatego dorobku naukowego i działalności artystycznej ks. Pawlaka można wyprowadzić zamierzoną i przemyślaną koncepcję odnowy muzyki liturgicznej. U jej podstawy stoją gruntowne studia teoretyczne (źródła, historia, analiza, prawodawstwo). Dopiero na tym fundamencie można budować twórczość muzyczną (kompozycje) oraz określić profesjonalizm wykonywania muzyki (kantor, psalterzysta, schola, chór, zespół instrumentalny itp.). Jako ekspert brał udział w pracach redakcyjnych posoborowych ksiąg liturgicznych; przede wszystkim na podkreślenie zasługuje fakt, iż niektóre melodie śpiewów włączonych do *Mszалу Rzymskiego dla diecezji polskich* z 1986 r. są jego autorstwa. Podobnie jest w *Zbiorze Mszy o Najświętszej Maryi Pannie* z 1998 r. czy *Obrzędach pogrzebu* z 1978 i 1995 r.

Również służbie liturgii było podporządkowane prowadzenie zespołów śpiewających, z którymi także jako dyrygent prowadził działalność koncertową. Wraz z zespołem *Schola Gregoriana KUL* występował m.in. na *VI Conventus Internationalis Musicae Sacrae* w Salzburgu w 1974 r., *VII Festiwalu Musica Antiqua Europae Orientalis* w Bydgoszczy w 1985 r. oraz *IV Międzynarodowym Festiwalu Muzyki Sakralnej Gaude Mater* w Częstochowie w 1994 r. Obejmując kierownictwo muzyczne, wystawił również w 1984 r., przy współpracy członków scholi i alumnów seminarium duchownego w Lublinie, dramat liturgiczny *Ordo Passionis et Resurrectionis* w reżyserii Wojciecha Sulisza.

Działalność naukowa i artystyczna ks. prof. Pawlaka była też dopełniona przez uczestnictwo w pracach różnego rodzaju organizacji naukowych, liturgicznych i kulturalnych. Był członkiem Towarzystwa Naukowego KUL, Związku Kompozytorów Polskich, Podkomisji Episkopatu Polski ds. Muzyki Kościelnej, Lubelskiego Towarzystwa Naukowego, Komitetu Nauk Teologicznych PAN oraz *Consociatio Internationalis Musicae Sacrae*. W 1999 r. powołał do istnienia Stowarzyszenie Polskich Muzyków Kościelnych, którego był pierwszym prezesem.

Ks. prof. Ireneusz Pawlak dał się poznać jako człowiek bardzo skromny. Sam nie przyjął nigdy żadnych proponowanych mu odznaczeń państwowych, a jedynie wyróżnienie od Prymasa Polski kard. Józefa Glempa w 2003 r., którym była „Srebrna Piszczalka”. Jako pierwszy został uhonorowany Medalem Stowarzy-

szenia Polskich Muzyków Kościelnych *Per musicam ad fidem* podczas XV Zjazdu tego stowarzyszenia w Gnieźnie 24 września 2014 r. Medal wręczył mu Prymas Polski abp Wojciech Polak, metropolita gnieźnieński, na zakończenie Mszy św. z udziałem muzyków kościelnych, którzy przyjechali do Gniezna okazji jubileuszu 100-lecia istnienia i działalności Chóru Prymasowskiego. Jedynym wyróżnieniem państwowym, który przyjął, był Dyplom Uznania „Za szczególne zasługi w upowszechnianiu kultury muzycznej”, przyznany przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z okazji jubileuszu Chóru.

W natłoku zajęć dydaktycznych, naukowych i administracyjnych nie zapomniał o pracy duszpasterskiej. W 1971 r. przejął od ks. Zdzisława Bernata funkcję dochodzącego kapelana u sióstr zmartwychwstańek w Lublinie, którą sprawował do 1988 r. Ponadto związał się z Siostrami Franciszkanami Służebnicami Krzyża w Laskach i w Żułowie. Służył także duszpastersko karmelitankom bosym w Kodniu. Szczególnie jednak czuł się związany (od 1977 r.) z siostrami urszulankami w Pniewach.

Patrząc na biografię ks. Ireneusza Pawlaka, można stwierdzić, że jest to postać niezwykle i wszechstronna: duchowny rzymskokatolicki, kapelan Jego Świątobliwości, pedagog i nauczyciel akademicki, muzykolog i muzyk kościelny, dyrygent, kompozytor i profesor, zarazem człowiek niezwykle skromny, życzliwy, ale bardzo wymagający od siebie i od innych. Ksiądz Profesor swoją dewizą życiową uczynił słowa: *Deo et hominibus*, którym podporządkował całą posługę kapłańską oraz pracę dydaktyczno-naukową. Pośród wielu zainteresowań ks. Pawlaka szczególnie daje się zauważyć jego zamiłowanie do muzyki Wolfganga Amadeusza Mozarta i Fryderyka Chopina. Do jego życiowego hobby można zaliczyć: językoznawstwo, kolejniactwo, ziołolecznictwo i sztukę kulinarną, natomiast umiłowanymi jego lekturami były dzieła narodowych wieszczów: Henryka Sienkiewicza (*Trylogię* czytał 21 razy), Adama Mickiewicza, Juliusza Słowackiego, Ignacego Kraszewskiego i innych. Bardzo lubił także odwiedzać miejsca związane ściśle z polskością, a więc Kresy Wschodnie, a także chętnie obcował z przyrodą, w której namacalnie dotykał samego Pana Boga.

Całe życie ks. prof. Pawlaka podporządkowane było służbie liturgii i muzyki, a te dwie rzeczywistości są z sobą ściśle splecione, ponieważ, jak sam mówił: „Liturgia bez muzyki jest jak ogród bez kwiatów, jak niebo bez słońca, jak dzwon bez serca”

14 lipca 2020 r. stracił przytomność w wyniku rozległego udaru mózgu. Zakończył czas ziemskiej pielgrzymki 15 lipca 2020 r. w „godzinie miłosierdzia Bożego”, którego był wiernym czcicielem.

Msza św. żałobna w intencji śp. ks. prof. Ireneusza Pawlaka była sprawowana przez bp. pomocniczego archidiecezji lubelskiej Mieczysława Cisko w piątek

17 lipca 2020 r. w kościele akademickim KUL. Homilię wygłosił ks. dr Lucjan Dyka, Prezes Stowarzyszenia Polskich Muzyków Kościelnych, który podkreślił najbardziej znaczące dokonania naukowe i artystyczne Zmarłego. Zwrócił uwagę m.in. na to, iż ks. Pawlak nie wykorzystał żadnego talentu, którym został obdarowany, by przysparzać chwały sobie, ale żył, pracował i tworzył dla uwielbienia Boga. Kaznodzieja przypomniał kilka szczególnie cenionych kompozycji ks. Pawlaka, dzięki którym na zawsze wpisze się w liturgię Kościoła katolickiego w Polsce. Zaznaczył, iż „dzisiaj w godzinach popołudniowych i wieczornych, kiedy trumna z ciałem Księdza Profesora przemierzy Polskę ze wschodu na zachód, po drodze w wielu świątyniach będą rozbrzmiewać frazy *Kyrie*, *Sanctus* i *Agnus Dei* «mszy Pawlaka». Ucieszy się nasz drogi Zmarły takim akompaniamentem swojej ostatniej podróży, bo jego dzieło żyje, a cała chwała i uwielbienie płynie prosto do nieba” W czasie liturgii śpiewy wykonywała Żeńska Schola Gregoriańska z Lublina, złożona z absolwentek Instytutu Muzykologii KUL. Na organach akompaniował organista archikatedry lubelskiej, Stanisław Maryjewski. W Mszy uczestniczyły władze KUL: dr hab. Iwona Niewiadomska, prof. KUL – prorektor ds. nauki i kształcenia, ks. dr hab. Andrzej Kiciński, prof. KUL – prorektor ds. studentów, ks. dr hab. Janusz Lekan, prof. KUL – prodziekan Wydziału Teologii ds. studentów oraz dr hab. Magdalena Charzyńska-Wójcik, prof. KUL – dziekan Wydziału Nauk Humanistycznych. Mszę św. koncelebrowali księża pracujący na Wydziale Teologii KUL oraz przybyli absolwenci Instytutu Muzykologii KUL. Mowę pożegnalną wygłosił ks. dr hab. Piotr Wiśniewski, prof. KUL – dyrektor Instytutu Nauk o Sztuce. Po Mszy św. trumna zmarłego kapłana została przewieziona do rodzinnego miasta.

Uroczystości pogrzebowe miały miejsce we Wrześni w sobotę 18 lipca 2020 r. w kościele pw. Wniebowzięcia NMP i św. Stanisława Biskupa i Męczennika. Eucharystii przewodniczył abp Wojciech Polak, metropolita gnieźnieński, Prymas Polski, a homilię wygłosił ks. prof. dr hab. Antoni Reginek z Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Kaznodzieja powiązał z liturgią słowa życie i dokonania ks. Pawlaka, który należał do prekursorów posoborowej odnowy muzyki liturgicznej. Mszę św. koncelebrowali kapłani, wśród których byli również obecni koledzy kursowi, obchodzący w czerwcu 60-lecie kapłaństwa, oraz biskupi: Zbigniew Kiernikowski, biskup diecezji legnickiej, uczeń ks. Pawlaka, i Bogdan Wojtuś, emerytowany biskup pomocniczy archidiecezji gnieźnieńskiej, kolega Zmarłego. Podczas liturgii śpiewy wykonywał Chór Prymasowski przy Bazylice Archikatedralnej w Gnieźnie pod dyrekcją autora niniejszego wspomnienia – absolwenta IM KUL i ucznia ks. Pawlaka. Na organach akompaniował Ryszard Superczyński – tytułarny organista Bazyliki Prymasowskiej w Gnieźnie. W niektórych utworach rozbrzmiewał

figuracyjny głos trąbki w wykonaniu Marcina Makohońskiego. Pośród utworów rozbrzmiewało m.in. *Kyrie z Missa Paschalis* A. Chlondowskiego, *De profundis* anonimowego autora, *In manus Tuas Domine z Completorium* G.G. Gorczyckiego, a w ramach Uwielbienia Trójjedynego Boga za życie i dzieło Księdza Profesora rozległ się majestatyczny śpiew *Te Deum* w opracowaniu ks. I. Pawlaka na chór na przemian z ludem. Na zakończenie Eucharystii odczytano telegram od ks. prof. dr. hab. Antoniego Dębińskiego – Rektora KUL oraz telegram od Prezesa Stowarzyszenia Polskich Muzyków Kościelnych, ks. dr. Lucjana Dyki. Mowę pożegnalną, podobnie jak w Lublinie, ale jakże bardzo już osobistą, wygłosił ks. dr hab. Piotr Wiśniewski, prof. KUL. Głos zabrała także Ewa Nikołajew-Wieczorowska, krewna Zmarłego. Po Mszy św. ciało śp. ks. prof. Ireneusza Pawlaka zostało złożone w rodzinnym grobowcu na Cmentarzu Komunalnym we Wrześni. Po zakończeniu uroczystości pogrzebowych miało miejsce spotkanie przy stole, które jednoczyło w radości zmartwychwstania i jednej rodzinie gregoriańskiej wszystkich przyjaciół Księdza Profesora.